

Sonja Kovalevska

1850-1890.

Írta: Glücklich Vilma.

Paradox állításnak tetszik, de mégis való igazság: e zseniális asszony, élő cáfolata az asszonyi inferioritás előítéletének, többet ártott, mint amennyit használt a szellemi fölszabadulásukért küzdő asszonyoknak.

Ő maga természetesen ártatlan ebben; nem tehet róla, hogy akiket pszichológiai tájékozatlanságuk nem tartott vissza attól, hogy a nők tudományos képzésének lehetőségéről véleményt mondjanak, szinte hipnotikus merevséggel szegezték tekintetüket az ő egyéniségére. Úgy vélték, hogy minden nő, akit az a rendkívüli kitüntetés ér, hogy gimnáziumi, vagy — uram bocsá! — egyetemi tanulmányokat folytathat, legalább is olyan alapvető fontosságú, magas színvonalú, szóval zseniális tudományos munkát köteles végezni, mint Sonja Kovalevska. Eszükbe sem jutott, hogy a férfiak milliói, a matematikával foglalkozók százezrei közül szokott kikerülni egy-egy Gauss vagy Weierstrass; nem gondoltak arra sem, hogy a zseni útjának előkészítésére, intuitív megismeréseinek hasznosítására a közepszerű tehetségek mekkora tömege szükséges.

Más szempontból is ártott az asszonyok fölszabadítására

törekvő mozgalomnak az az igéző hatás, amelyet Sonja Kováié vska gyakorolt kortársaira. Abból a tényből, amelyet az ő egyéni diszpozíciói világosan érthetővé tesznek: hogy érzelmi életében boldogtalan volt, egy esetből általánosítva levonták a tanulságot: a tudományos képzettségű asszony — sőt még nagyobb általánossággal — a hivatásszerű foglalkozást üző asszony föltétlenül boldogtalan. Elfelelték, hogy ezerszámra járnak közöttünk olyan boldogtalan emberek, akik sohasem hagyták el a hagyományok kitaposott útját; hiszen az érzelmek mechanikája annyira bonyolult, hogy az eredő minőségét és mennyiségét egy tényező korántsem határozhatja meg.

Nálunk csaknem kizárólag a matematika zseniális művelőjét tisztelik Sonja Kovalevskában. Kevesen tudják, milyen sokoldalúan fejlett intellektus, milyen sokféle irányú érdeklődés és szimpátia jellemezte és járult hozzá számottevő írói tehetségének kialakulásához. „Gyermekkori emlékei”, amelyeknek egyszerű őszinteségük, pszichológiai finomságuk előkelő helyet biztosít az autobiográfiák között, legjobb magyarázói egyénisége fejlődésének. Folytatásukat képezi az az életrajz, amelyben Leffler Anna Sarolta, a kiváló svéd író nő részletesen és Sonja belső életét is behatóan tárgyalva, a tudományos munkában töltött éveket írja le. Ugyanezzel az író nővel közösen, de önállóan is írt regényeket, drámákat; sajtó alá rendezte nővére hátrahagyott iratait, szóval tudományos munkája mellett a szépirodalom terén is működött.

A „Gyermekkori emlékekből” tudjuk, milyen kedvezőtlen talajon termett ez a tüneményeszerű tehetség. Gyermekéveit Palibinóban, atyjának, Corvin-Krukovszki tábornoknak egyik birtokán töltötte, a legkonzervatívabb gondolkozású környezetben, teljesen rábízva egy műveletlen, babonás dada gondjaira. Átöröklés útján ellenben sokoldalú diszpozícióhoz jutott, amelyeket ő maga így jellemez: „Tudásvágyat magyar

ösömtől, Corvin Mátyástól; matematikai hajlamot, a zene és költészet iránti érzéket német dédapántól, Schubert csillagásztól; az egyéni szabadság szeretetét lengyel őseimtől; a vándorlási hajlamot, a konvencionális formák gyűlöletét egy cigány származású ősanyántól örököltem, — minden egyebet Oroszországtól”. — Ez az „egyéb” Ellen Key szerint nagy szellemi erő kifejtés képessége, amely sajátságos ellentétben állott a rezignált fatalizmus egy nemével és a mélységes búskomorság hajlamával. Egyéniségét már gyermekkorában a gyöngédség utáni sorvasztó vágy jellemezte, amelynek kielégítése szinte lehetetlenné vált saját érzelmeinek visszafojtása, a közlékenység teljes hiánya miatt. A rosszul szellőztetett, babonától átítatott gyermekszobát elhagyva, ugyanolyan teljes mértékben kiszolgáltatják egy nevelőnő önkényének; a tanulásra szánt éveket óramű pontosságával és egyhangúságával tölti el. Társaságba sohasem viszik, mert kevésbé szeretetreméltó, kevésbé mutató, mint öccse, Fédia, és nénje, Anionta; annál inkább mellőzöttek, elhagyottnak érzi magát és nővérevel is csak akkor jut bizalmasabb viszonyba, midőn a nevelőnő végképp elhagyja a házat.

Ugvanebbe az időbe esnek Anionta első irodalmi kísérletei, amelyeket Dosztojevszki bátorít, támogat és tesz közzé *Epoque* című modern folyóiratában. Ebből meghasonlás származik Anionta és apja között; utóbbi gyalázatnak tartja, hogy leánya pénzért dolgozik. „Ma az írásaidat adod el; megjön az idő, mikor önmagadat fogod árúba bocsátani!” Ilyen kemény szavakat vált ki az úri leány irodalmi sikere. De Anionta nem tágit és kitartása győz; olyannyira, hogy egy szentpétervári téli tartózkodás alkalmával személyes érintkezésbe szabad lépnie Dosztojevszki vei. Sonja mélyen szívébe zárta a nagy író és fájó féltékenységgel látta annak — bár visszautasított — szerelmét Anionta iránt.

Nem sokkal utóbb a család egészen átköltözött Szentpétervárra; Sonja keresztülítte, hogy bár „úrileányhoz illő” taníttatása már befejeződött, matematikai leckéit folytathassa. Már Palibinóban bámulatba ejtette mesterét azzal a szédületes gyorsasággal, amellyel számbeli összefüggéseket föl tudott fogni. Ügy látszott, mintha a legbonyolultabb képletek már ismeretesek volnának előtte. Rájött azután, hogy a palibinoi ház egyik szobája egy alkalommal kárpit nélkül maradván, falait papírral fődtek be; a véletlen úgy akarta, hogy ezen differenciál- és integrálszámítási képletek voltak. Órákon át merően, álmadozva nézte a gyermek Sonja a titokzatos ákombákomot és csodálatos emlékezete megtartotta a meg sem értett benyomásokat. Apja „nőietlen”-nek találta és betiltotta a matematikai leckéket, de Sonja titokban folytatta azokat és mind élénkebb vágyat érzett a magasabb matézis igazságaira; anyyira, hogy erősen eltökélte: egyetemi tanulmányokat folytat.

Ezt az elhatározást a kor szelleme sugallta. Az orosz előkelő családok leányain akkoriban anyyira erőt vett a tudás és a függetlenség vágya, hogy elhagyták szüleik házát és fiktív házasságokat kötöttek. Férjükkel, aki többnyire tanulmányaik részese volt, fölkeresték a külföldi egyetemeket. Ilyen fiktív házasságra lépett Sonja is 1869-ben egy Kovalevski nevű diákkal. Mint régebben nénye, ő is szembeszállott apja akaratával: egy estély napján, a vendégek érkezése előtt, vőlegénye lakására szökött; Krukovski tábornok, aki semmitől sem félt anyyira, mint a konvenciók megsértésétől, kénytelen volt elmenni a fiatal párért és őket jegyesek gyanánt mutatni be vendégeinek.

A fiatal házaspár Heidelberget választotta első lakóhelyül; Sonja matematikai, férje különösen geológiai tanulmányokkal foglalkozott. Nemsokára követte őket Anionta nővére és annak egy barátnője; mindannyian nagy szorgalommal és

komolysággal tanultak és pihenő óráikban is élvezték a kies fekvésű városka békés nyugalját. De Sonja mindig magasabbra vágyott a mathézis régióiban és már 1870-ben a berlini egyetem kapuján kopogtatott, de hiába. Csak magántanítványa lehetett a berlini egyetem büszkeségének, Weierstrassnak; mestere egyúttal tehetségének egyik legnagyobb bámulója, egyénilig meghitt barátja lett, akinek családjával is bizalmas baráti érintkezésbe jutott. Összes tudományos munkáiban hű tanácsadója volt mindvégig.

Weierstrassnak egy másik nagy tanítványával, Mittag-Leffler Gusztáv kiváló svéd matematikussal 1876-ban, Oroszországban ismerkedett meg. Ő volt az, akinek baráti közbenjárása folytán a stockholmi egyetem 1881-ben docensül hívta meg, majd egy év multán — mivel előadásainak kiválóságát a hallgatók erre szükséges száma bizonyította — rendes tanárrá választotta.

Noha előadásai a diákság körében nagy érdeklődést, a nagyközönség körében élénk föltűnést keltettek; a stockholmi társaság ünnepelte, csodálattal vette körül a tudós tanárnőt.

De a jó stockholmiak kisvárosias szelleme nem tudta előtte otthonossá tenni a szép skandináv fővárost. Kíméletlen őszinteséggel vallotta még legjobb svéd barátai, Mittag-Leffler és ennek nővére, a fönt már említett író előt is, hogy „Malmö-től Stockholmig: ez a világ legunalmasabb, legelszomorítóbb utazása; Stockholmtól Malmöig: ennél szebb, fölvidítőbb utazás nincs a föld kerekiségén”.

A stockholmi tanári működés intervallumait utazások töltötték be: csaknem minden évben fölkereste Oroszországot, ahol két ízben nővére betegágyánál töltött fájdalmas heteket. Egy ilyen alkalommal azt a reményt keltették benne, hogy a szentpétervári tudományos akadémia megválasztja tagjául és így lehetővé teszi, hogy állandóan hazájában lakjék, ahová

mindenünnen visszavágyott; e remény teljesedésének elejét vette a zseniális asszony korai halála.

Parisban több ízben tartózkodott; itt érte el legnagyobb tudományos diadalát, midőn 1888-ban elnyerte a régen ki nem adott Bordin-díjat, amely „a szilárd testek mozgására vonatkozó elméletnek egy fontos pontjában kiegészítését” kívánta. A tudománynak Parisban élő korifeusai és az ottani előkelő társaság egyaránt lelkes ünneplésben részesítette. Az egész tudományos világ egyhangú elismerését vívta ki a pályamunkával.

Egyéni, érzelmi életének alakulása korántsem volt ennyire kedvező. A felnőtt Sonja is éppen annyira szomjúhozta a szeretetet, mint gyermekkorában; de saját mély és odaadó érzelmeit kifejezésre juttatni nem tudta.

Az orosz ősök természete tört ki belőle, mikor érzelmeiben szilaj, féktelen, féltékeny volt, de a modern asszony gondolkodásával saját függetlenségét fölálldozni nem akarta. Férje csak évek multán tudta annyira meghódítani, hogy fiktív házasságuk valóságos szerelmi viszonyvá válják; boldog családi életüknek azonban anyagi gondok vetettek véget, amelyek kétségbejuttatták és öngyilkosságba kergették a férjet. De még a boldogság esztendőiben is megnehezítette helyzetüket Sonja nehezen kielégíthető, követelő, de a maga egyéni szabadságát mindenkor megóvni akaró természete.

Férje halála mán mély fájdalommal, sőt lelkifurdalással tekintett vissza a vele, illetőleg nagyrészt tőle távol töltött esztendőkre. Odaadó gyöngédséggel kívánt gondoskodni kis leányáról, akit azonban egy barátnője gondjaira kellett bíznia, mert Stockholmban állandó otthona nem volt. Csak két évvel később vehette magához gyermekét, akinek minden lépését féltő gonddal kísérte.

Még egyszer közeledett felé a szerelem, de már ekkor összeütközésbe jutott hivatásával: a tanári foglalkozással. Ba-

rátja, aki saját bevallása szerint meleg rokonszenvet, őszinte bámulatot, de nem szerelmet érzett iránta, a tanári pálya elhagyását, az asszony? érzelmekben való teljes kielégülést kívánta tőle. Noha Sonját mély, alig leküzdhető szerelem töltötte el, egyéniségének ezt a föláldozását senki sem várhatta tőle. A boldogság reményének ez a megghiúsulása mély szomorúsággal töltötte el; távolabb állók előtt megmaradt ugyan a szípor-kázó szellemességü, élénk, zseniális asszonynak, de jóbarátai előtt nem maradhatott titokban ideges nyugtalansága, hangulatának állandóan sötét színezete.

Amit olyan előszeretettel neveznek az önálló foglalkozású asszony tragédiájának, itt is, — mint csaknem mindenütt, — annak a szomorú ténynek folyománya, hogy a szerelem csakugyan vak: nem mindig szövődik egyenlő értékű, egyenlő hajlamú egyének között. Kevésbé öntudatos emberek az ösztön hatása alatt megfeledkeznek az intellektuális különbségekről és etikai nézeteltérésekről; de minél erősebb egyéniségekről van szó, — különösen áll ez a nőről, akivel természete sokkal maradandóbbnak láttatja az egyszer kötött érzelmi kapcsot, — annál nehezebben oldható föl az ösztön és az intellektus e disszonanciája.

Sonja Kovalevska 1891. február 9. és 10-ike közti éjjelen bekövetkezett halála megdöbbenően mindennapi: egy utazáson szerzett meghűlésből származó tüdőgyulladás idézte elő. De egyszermind megrendítően kegyetlen: a parabola merészségével indult tüneményeszerű pályafutást első felében hasította ketté. Nem gondolhatunk rá kevesebb szomorúsággal, mint a legtöbb korán elhunyt zsenire; nem láthatunk szerencsétlen egyéni életében egyebet, mint kegyetlen kompenzációját annak a bőkezűségnek, amellyel a természet az intellektus hőségévé avatta, hogy ellensúlyozásul az érzelmek mártírjává tegye.

Mindenre inkább alkalmas Sonja Kovalevska egyénisége,

mint általánosításra. Mi asszonyok világért se képzeljük azt, hogy matematikai tanulmányaink, — amelyeknek ma már kevesebb akadálya van, mint akkoriban, — Sonja követőivé tehetnének a zseni útjain, ha azt a természet kegyelméből magunkkal nem hozhattuk. A nők magasabb képzésének ellenfelei pedig becsülik meg az asszonyok munkáját akkor is, vagy talán éppen akkor, ha a közepszerűség lassú lépteivel, fáradtságos munkával teszik járhatóvá a tudomány útját.

Egyet tanúihatunk Sonja Kovalevskától: komoly céljainak kitartó követését, tántoríthatatlan akaratot és az egyéni függetlenség föltétlen, büszke megőrzését. Egy asszonynak mártiromság ez az út, minden asszony könnyen járhatóvá tehetné s egy büszkébb, önérzetesebb, boldogabb nemzedék származnék önérzetes szerelmük nyomán. Talán kevesebb lenne életükben az önfeledt gyönyörűség rövid korszakaiból, de annál több önbecsüléssel párosulna állandó, tudatos boldogságuk.